

Jak vysvětlovat volební účast na individuální úrovni?*

LUKÁŠ LINEK**

Abstract: How to Explain Electoral Turnout at the Individual Level

In the last two decades, turnout research has disintegrated into a plethora of studies which focus on partial aspects of turnout. The overall idea of why people vote has been lost. Despite extensive research on turnout, we know relatively little about why people vote. The aim of this text is to present and critically discuss basic theories that explain voter turnout at the individual level. Overall, six theories are presented: the theory of socio-economic status and resources, the theory of civic orientations, the theory of mobilization and involvement in society, the theory of rational choice, the theory of valence politics, and the theory of habitual voting. These theories are discussed mainly from three aspects: (1) the causal mechanisms explaining why people vote; (2) the extent to which each theory links the decision to participate in an election with the decision about which party or candidate to vote for, as well as the sequence of these decisions; and (3) the timing of voters' decisions to participate in an election. The author argues that because of the heterogeneity of voters and the nature of the decision whether or not to vote, it is necessary to understand individual theories not as competitive, but rather as complementary.

Keywords: turnout, theories of turnout, political participation

DOI: 10.5817/PC2013-2-117

„Účast ve volbách je jedna z nejběžnějších a nejdůležitějších aktivit, kterou občané v demokraciích dělají. Je proto důležité, abychom ji dokázali pochopit a vysvětlit. Bohužel, dosud se nám to nepodařilo.“

JOHN ALDRICH (1993: 246)

Před téměř dvaceti lety si John Aldrich povzdychl, že poznání důvodů účasti lidí ve volbách je nedostatečné. S trochou nadsázky lze říci, že toto tvrzení platí stále. Výzkum volební účasti

---

* Tato studie vznikla na základě podpory Grantové agentury ČR, projekt „Kontinuita a změna ve volebním chování v České republice v letech 1990–2009“ (grant č. P408/10/0584). Autor děkuje oběma recenzentům za cenné připomínky.

** PhDr. Lukáš Linek, Ph.D., je vědeckým pracovníkem Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., a vyučuje politickou sociologii na Katedře sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze v České republice. Kontakt: Sociologický ústav AV ČR, Jilská 1, Praha 1, 110 00; e-mail: lukas.linek@soc.cas.cz

se v posledních dvou dekádách rozdobil do množství studií, které se zaměřují na dílčí aspekty volební účasti (typicky například rozvoj experimentálních studií efektu mobilizace, viz Green et al. 2013). Přitom ale došlo ke ztrátě celkového pohledu na vysvětlení účasti ve volbách. Typickým se stalo představení několika konkurenčních teorií a porovnání jejich schopnosti vysvětlovat data bez toho, aby tyto teorie byly propojeny do jednotného rámce (výjimkou je například Franklin 2004). Metaanalýza studií, které vysvětlují volební účast na individuální úrovni, upozornila na to, že v 90 studiích publikovaných mezi roky 2000 až 2010 bylo použito více než 170 různých vysvětlujících proměnných, z nichž pouze osm bylo použito v alespoň čtvrtině studií (Smets a van Ham 2013). Přes rozsáhlý výzkum v této oblasti víme relativně málo o tom, proč se lidé účastní voleb. Neexistence uspokojivého vysvětlení volební účasti tedy rozhodně není důsledkem nezájmu. Spíše je na vině neexistence konsenzu ohledně konceptualizace volebního rozhodnutí a jeho vysvětlování.

Cílem tohoto článku je diskutovat rozdíly mezi jednotlivými teoretickými školami v konceptualizaci volebního rozhodnutí a na základě této diskuze ukázat, jakým způsobem by se ve výzkumu volební účasti mělo pokračovat. V článku proto představím základní teorie, které vysvětlují individuální rozhodnutí, zda se voleb zúčastnit, a budu diskutovat jednotlivá teoretická vysvětlení volební účasti. Tyto teorie se liší především z těchto tří hledisek: (1) mechanismu vysvětlení; tedy odpověď na otázku, proč se jedinci účastní voleb; (2) míry propojení rozhodnutí účastnit se voleb s rozhodnutím, pro kterou stranu či kandidáta hlasovat, resp. jaká je sekvence těchto rozhodnutí a nakolik je rozhodnutí o účasti ve volbách kalkulované; a (3) toho, jak daleko v čase situují toto rozhodnutí. V závěru pak budu diskutovat, jak postupovat dále ve výzkumu volební účasti.

Základních přístupů k vysvětlení volební účasti na individuální úrovni je celá řada. Ještě v 80. letech mohl Bernard Grofman rozlišovat pouze dvě výzkumné tradice výzkumu volební účasti. První vysvětlovala volební účast na základě demografických a postojových charakteristik, zatímco druhá na základě racionální volby a kalkulace zisků a nákladů (Grofman 1983). V posledních dvou desetiletích se ale prosadily další tři přístupy, které zdůrazňují význam valenčních témat, mobilizaci politickými aktéry a to, že hlasování je naučené chování. Teorie volební účasti tak lze rozlišit do těchto základních přístupů:

- teorie socioekonomického statusu a zdrojů;
- teorie občanských orientací;
- teorie mobilizace a zapojení do společnosti;
- teorie racionální volby;
- teorie valenčního hlasování;
- teorie habituálního hlasování.

1. Teorie socioekonomického statusu a zdrojů

Teorie socioekonomického statusu a zdrojů představují souhrn teorií, které volební účast vysvětlují na základě sociálních a ekonomických charakteristik, které se primárně vztahují ke zdrojům, jimiž jedinec disponuje. Volební účast tak bývá vysvětlována především na základě indikátorů sociálního statusu jako vzdělání, příjem, typ zaměstnání, a na základě demografických charakteristik jako pohlaví či věk (Blais 2000: 45–54; Budge a Farlie 1976; Lane

1959: 45–62; Milbrath 1965; Nevitte et al. 2009; Topf 1995; Verba a Nie 1972; Verba et al. 1978). Pro pochopení toho, proč se lidé účastní voleb, je podle tohoto přístupu stěžejní určit, jaké sociální charakteristiky lidí ovlivňují volební účast. Argument těchto teorií je jednoduchý: voleb se účastní lidé s vyšším socioekonomickým statutem, protože disponují více zdroji jako peníze, schopnosti nebo čas, které jim umožňují snížit, resp. zvládnout náklady na hlasování a které jim umožňují dosáhnout zisky z hlasování (Wolfinger a Rosenstone 1980: 6). Většina těchto teorií tak explicitně přijímá logiku Downsovy teorie volební účasti.

Teorie socioekonomického statusu byla nejprve využívána v obecnějších studiích politické participace a nikoli pouze ve studiích volební účasti (Milbrath 1965; Verba a Nie 1972; Verba et al. 1978). Nejsystematičtěji byla teorie socioekonomického statusu prozkoumána ve studii Wolfingera a Rosenstone (1980). Tito autoři využívají individuální demografické a sociální charakteristiky k vysvětlení volební účasti tím, že na jejich základě dedukují motivace k hlasování (1980: 8–9). Na straně zisků využívají zisky jak instrumentální (placení za hlasování v podobě peněz a patronáže, uspokojení sociálního tlaku v rodině a komunitě), tak expresivní (splnění povinnosti ke společnosti, sociální a referenční skupině a sobě). Na straně nákladů hovoří o nutnosti dozvědět se o kandidátech a stranách, rozhodnout se, zda a jak hlasovat a zda jít hlasovat a neučinit jinou aktivitu (náklady obětované příležitosti). Zdroje pomáhají jak zvyšovat zisky (díky zainteresovanosti na volbách), tak snižovat náklady (díky schopnostem). Proto ti lidé, kteří zvládnou náklady na hlasování, zároveň vnímají i vyšší zisky z hlasování (Wolfinger a Rosenstone 1980: 8).

Vedle efektu socioekonomického statusu v podobě vzdělání, příjmu a typu zaměstnání je důležitým aspektem této teorie i zkoumání efektu nezaměstnanosti na volební účast. Ačkoli lze argumentovat, že nezaměstnanost může jedince aktivizovat a ten pak může hlasovat pro strany, které nabízejí řešení nezaměstnanosti, nebo alespoň potrestat vládní strany hlasováním pro jiné strany, většina studií ukazuje, že nezaměstnanost snižuje volební účast (Brody a Sniderman 1977; Rosenstone 1982; Rosenstone a Hansen 1993; Wolfinger a Rosenstone 1980: 29). Argumentem je, že osobní problémy odvádějí pozornost člověka od společenských a politických témat a zvyšují náklady obětované příležitosti hlasovat. Obdobným způsobem jako nezaměstnanost ovlivňuje volební účast výchova většího počtu malých dětí, s níž jsou spojeny časové náklady a vyčerpání (Pacheco a Plutzer 2007; Plutzer 2002).

Původně teorie socioekonomického statusu (Wolfinger a Rosenstone 1980) využívala k vysvětlení volební účasti zdroje, které byly sice svázané se socioekonomickým statutem, ale mechanismus fungování těchto zdrojů nebyl explicitně specifikován a měřen. V 90. letech byla tato teorie doplněna o zřetelně definované zdroje, které jsou pouze částečně sociálně stratifikované a které poskytují dostatečnou teoretickou interpretaci přímého a nepřímého vlivu socioekonomického statusu na volební účast (Brady et al. 1995). Těmito zdroji jsou peníze, čas a občanské dovednosti v podobě komunikačních a organizačních schopností. Tyto dovednosti jsou získávány především v zaměstnání a v církevních a jiných společenských organizacích. Tento tzv. model zdrojů vysvětluje volební účast především pomocí volného času a občanských schopností. Voleb se lidé účastní pouze tehdy, když mají čas a schopnosti pro rozhodování.

Teorie socioekonomického statusu explicitně nedefinuje žádný mechanismus vysvětlení volební účasti, pouze dedukuje ze statusových charakteristik schopnost jedinců překonat náklady hlasování a dosáhnout zisky z hlasování. Statusové charakteristiky nepředstavují žádné

substantivní vysvětlení účasti. Není u nich totiž zřejmé, jakým způsobem účast ovlivňují. Spíše zprostředkovávají efekt jiných charakteristik jedinců, které volební účast ovlivňují, jako například stranická identifikace, zájem o politiku či pocit občanské povinnosti hlasovat. Vzhledem k tomu, že tyto teorie nepopisují mechanismus vysvětlení volební účasti, nelze u nich ani určit míru propojení rozhodnutí o volební účasti s volbou strany a situovanost tohoto rozhodnutí v čase. Pouze model zdrojů (Brady et al. 1995) specifikuje, jaké zdroje (čas a občanské dovednosti pro rozhodování) a jakým způsobem ovlivňují volební účast. V tomto případě rozhodnutí o účasti není propojené s volbou strany a rozhodnutí o účasti je situováno blízko k volbám.

2. Teorie občanských orientací

Pod označení teorie občanských orientací zahrnují přístupy, které vysvětlují volební účast na základě hodnotových a postojevých orientací a psychologických vazeb k politice. Těmito hodnotami a postoji mohou být například stranická identifikace, zájem o politiku, pocit politické efektivity, přesvědčení o občanské povinnosti hlasovat apod. Na tyto hodnoty a postoje lze pohlížet v duchu teorie zdrojů jako na zdroje volební účasti, které nemají podobu socioekonomickou, ale spíše psychologickou a motivační. Teoretické zázemí pro využívání postojevých proměnných je ale složitější a nejkompexněji bylo představeno v michiganském sociálněpsychologickém modelu volebního chování (Campbell et al. 1960: kapitola 2).

Tito autoři řešili klasický problém vysvětlování jednání jedinců v konkrétním okamžiku s daty, která neumožňují postihnout časový aspekt rozhodování ohledně tohoto jednání (řada analýz je totiž založena na jednorázových dotazníkových šetřeních konaných krátce po volbách). Rozhodnutí ohledně volební účasti a volby strany totiž nenastává pouze a jenom v den voleb, ale má svou historii. Vysvětlit volební rozhodnutí v konkrétních volbách by tedy mělo vzít v potaz řadu důvodů a faktorů, které toto rozhodnutí v minulosti utvářely. Michiganská škola se rozhodla tuto minulost konceptualizovat pomocí tzv. kauzálního trychtýře. Tato metafora slouží k zakomponování času do vysvětlení: události následují po sobě v určité sekvenci kauzálních řetězců.

Čas ale není jediná charakteristika volebního rozhodování, kterou je obtížné zkoumat. Neméně důležité jsou charakteristiky vnější z hlediska úzce konceptualizovaného volebního rozhodování, ať už nahodilé (například nemoc či práce v den voleb) nebo systematické (například institucionální charakteristiky, jejichž efektu na rozhodování si jedinec ani nemusí být vědom). Pro obě tyto charakteristiky je důležité, že ovlivňují volební chování, zatímco v prvním případě přímo, tak v druhém případě nepřímo skrze vnímání politiky a stran. Sociálněpsychologický model tvrdí, že vliv událostí a podmínek na volební chování jedince musí být zprostředkovan vnímáním jedince a že velká část politického jednání sestává z reakcí na tato vnímání. Pro model je důležitá aktérova definice situace; a to i přesto, že nevědomé motivace mohou také hrát roli.¹

Předpokladem postojevého přístupu je, že události, které se staly v minulosti (například nezaměstnanost před deseti lety) a které mají vliv na volební chování (například hlasování pro levici), by měly být v nějaké podobě přítomné a měřitelné v době volebního rozhodnutí (například nesympatická hospodářská a sociální politika pravice). Jestliže není tato událost zpří-

tomněna, pak její efekt není možné považovat za důvod konkrétního hlasování. V době voleb měřené politické postoje tak mají být destilací všech minulých událostí v životě jedince, které tyto postoje ovlivnily. Proto má postojový přístup lepší explanační schopnosti než přístupy, které kladou důraz na fenomény, které jsou volebnímu rozhodování vzdálenější (například zážitek nezaměstnanosti, výše příjmu či dosažené vzdělání). Důvodem je skutečnost, že jsou měřeny osobní postojové charakteristiky jedince a není nutné brát v potaz události, instituce a jiné exogenní faktory, neboť se předpokládá jejich „překlopení“ do osobního vnímání politiky.

Vysvětlení volební účasti je založeno primárně na psychologických faktorech, ačkoli nepsychologické bariéry jednání se mohou při volební účasti objevovat ve větší míře než u volby strany; například problémy s registrací (Campbell et al. 1960: 90). Michiganský sociálněpsychologický model využíval při vysvětlování volební účasti celkem šest proměnných: intenzita stranické identifikace, vnímání těsnosti voleb, zájem o volební kampaň, zájem o výsledek voleb, pocit politické efektivity a pocit občanské povinnosti (Campbell et al. 1960: 96–110). Z postojů využívaných v modelu je zřejmé, že volební účast je podle nich jednání, které je částečně založené na zvyku, a že s tím, jak si člověk utváří obecnou orientaci v politice, inkorporuje buď účast, nebo neúčast do svého normálního jednání (1960: 92). V tom je tento přístup dosti blízký teorii habituálního hlasování.

Od představení v 60. letech se teorie občanských orientací stala nezbytnou součástí vysvětlování volební účasti (Milbrath a Goel 1977; Rosenstone a Hansen 1993; Teixeira 1992; Verba et al. 1995) a změny výše volební účasti v čase (Abramson a Aldrich 1982; Abramson et al. 2007; Heath 2007; Southwell 2008; Teixeira 1992). Mechanismus, pomocí něhož tyto teorie vysvětlují volební účast, spočívá v psychologických motivacích jedinců, především v pocitu občanské povinnosti hlasovat, intenzity stranické identifikace, pocitu politické efektivity a zájmu o výsledek voleb. Slovy teorie racionální volby, tyto hodnoty a postoje se přímo týkají expresivních zisků z hlasování, nikoli instrumentálních. Tyto občanské orientace bývají získány především v procesu socializace, i když zájem o výsledek voleb je motivace odvislá od konkrétního kontextu voleb. Rozhodnutí o účasti ve volbách je nezávislé na rozhodnutí o tom, pro kterou stranu hlasovat. Rozhodnutí o účasti jakoby předchází rozhodnutí o podpoře konkrétní strany. Výjimkou je motivace k účasti založená na stranické identifikaci, kdy naopak vazba ke konkrétní straně stimuluje účast. Rozhodnutí o volební účasti je závislé převážně na dlouhodobých hodnotách a postojích, a proto je možné jej situovat daleko od samotných voleb. Teorie občanských orientací nicméně spočívá na předpokladu, že postoje a hodnoty předcházejí jednání. To nicméně nemusí být vždy pravda (viz Pierce a Converse 1990; Finkel 1985).

3. Teorie mobilizace a zapojení do společnosti

Hlasování ve volbách není pouze individuálním aktem, ale má i důležitou sociální a politickou rovinu. Účast ve volbách totiž není možné vysvětlit pouze dosud zmíněnými zdroji a hodnotovými orientacemi a motivacemi. Je nutné vzít v potaz i mobilizační aktivity politických stran, kandidátů a zájmových skupin. Takové vysvětlení volební účasti je navýsost politické, neboť klade důraz na politické organizace a jejich strategickou mobilizaci. Mobilizovat k volební účasti mohou ale nejen tito aktéři bojující o hlasy voličů, ale i členové rodiny, přátelé

a kolegové v práci. Řada autorů upozorňuje na sociální sítě, v nichž jsou jedinci zakořeněni a které ovlivňují to, zda jedinec bude ve volbách hlasovat.

Přestože byla role mobilizačních aktérů využívána k vysvětlování volební účasti i dříve (Pollock 1982), teprve studie publikované v 90. letech upozornily na významnou roli politické mobilizace při vysvětlování volební účasti (Rosenstone a Hansen 1993; Verba et al. 1995). Od té doby lze považovat jakékoli vysvětlení volební účasti bez zahrnutí mobilizace jako nedostatečné. V této části představím nejen teorie, které se zaměřují na strategickou mobilizaci politických stran, kandidátů a zájmových skupin, ale i další teorie, které zdůrazňují roli sociálního zapojení do komunity a členství v organizacích, u nichž je hlavním mechanismem vlivu na volební účast také mobilizace. Rosenstone a Hansen definují politickou mobilizaci jako proces, při němž kandidáti, politické strany, aktivisté a zájmové skupiny přesvědčují ostatní jedince k politické participaci (1993: 25). Rozlišují mobilizaci přímou (vedení aktéři osobně kontaktují jedince a přesvědčují je) a nepřímou (jedinci jsou „kontaktováni“ skrze sítě svých přátel, sousedů, kolegů v práci a členů rodiny). Proto je oprávněně výše uvedené rozhodnutí zařadit do přehledu i teorie, které zdůrazňují zapojení do komunity a roli sociálních sítí.

Přímá mobilizace označuje aktivity politiků, stran a zájmových skupin. K mobilizaci voličů slouží především organizování předvolebních mítinků, vytváření organizací pro finanční podporu, kontaktování voličů, zabezpečení dopravy k volebním místnostem, poskytování informací a vytváření tematické agendy voleb. Všechny tyto aktivity snižují náklady na volební účast a skrze osobní kontaktování a poskytování informací vytvářejí přesvědčení o důležitosti voleb, čímž zvyšují vnímání očekávaných zisků voličů. Cílem těchto aktivit není pouze účast ve volbách a hlasování pro konkrétní stranu nebo kandidáta, ale celkové zaktivizování jedinců v období volební kampaně, které se může projevit nejen návštěvou mítinků, nošením placek a prací v kampani, ale i nepřímou mobilizací, především přesvědčováním dalších voličů.

Tato přímá mobilizace je navíc využívána selektivně: cílí totiž na určité skupiny. Mobilizovány jsou známé osoby, ti lidé, kteří mají ústřední pozici v sociálních sítích, a ti, u nichž lze očekávat, že se budou voleb účastnit (Rosenstone a Hansen 1993: 31). Navazující výzkumy potvrdily, že ti, kteří jsou kontaktováni, se častěji účastní voleb, a to i při kontrole dalších charakteristik jedinců (Dalton et al. 2011: 72; Denver et al. 2004; Finkel a Freedman 2004; Huckfeldt a Sprague 1992; Karp a Banducci 2007; Weilhauer a Locerbie 1994). Volební kampaně bývají sice zaměřené jak na přesvědčené, tak na nepřesvědčené voliče, primárně se ale zaměřují na ty, kteří se voleb účastní. Z toho plyne, že ti, kteří jsou kontaktováni, mají vyšší pravděpodobnost účasti než ostatní bez ohledu na to, zda byli mobilizováni k účasti. Tento endogenní vztah mezi participací a mobilizací bývá v analýzách řešen tak, že je do modelu zahrnuta proměnná, která sleduje volební účast v minulých volbách (Goldstein a Rideout 2002; Holbrook a McClurg 2005). Poté se sleduje, nakolik dojde k proměně efektu kontaktování kandidátem či jiné proměnné, která měří volební mobilizaci. Díky tomu bylo prokázáno, že volební kampaň mobilizuje nejen ty, kteří nejsou rozhodnutí ohledně volební účasti, ale i přesvědčené stoupence jednotlivých stran a kandidátů (Hillygus 2005; Holbrook a McClurg 2005). Význam mobilizace byl potvrzen i v experimentálním prostředí (Goldstein a Rideout 2002; Green a Gerber 2004). Mobilizace v podobě osobního kontaktu volební účast zvyšuje relativně hodně, zatímco mobilizace pomocí dopisů méně a pomocí telefonátů vůbec (Gerber a Green 2000, 2001, 2005; Green a Gerber 2004; Green et al. 2013). Shachar a Nalebuff (1999) dále zjistili, že mobilizace je větší tam, kde jsou volební výsledky těsné.

Volební mobilizace nemusí mít pouze klasickeu povahu v podobě kontaktování a oslovení politickými stranami, kandidáty či zájmovými skupinami k účasti na volbách. Může se jednat i o tzv. nepřímou mobilizaci, tedy mobilizaci uvnitř rodiny či domácnosti, v kruzích přátel a kolegů anebo skrze zapojení do komunity a členství ve skupinách. Na roli těchto sociálních sítí upozorňovali již klasici studia volebního chování (Lazarsfeld et al. 1948: 137; Campbell et al. 1960: 109) a je potvrzována v řadě nových studií (Zuckerman 2005; Zuckerman et al. 2007). Role sociálních sítí a různých organizací je důležitá proto, že skrze ně jsou lidé politikům dostupní. Snižují tak náklady politiků na kontaktování každého oprávněného voliče. Nepřímá mobilizace zároveň umožňuje překonat paradox participace tím, že využívá selektivní benefity: lidé dělají některé věci proto, že to okolí od nich očekává, vyžaduje to po nich, či je dokonce do toho tlačí. Nepřímá mobilizace tak umožňuje politikům a aktivistům využívat závazky mezi přáteli, v rodině a v jiných sociálních skupinách; sociální sítě totiž mobilizují za ně (Rosenstone a Hansen 1993: 27–30).

Mechanismy nepřímé mobilizace nabývají různých podob. Zprvė může být jedinec přímo osloven a vyzván k účasti ve volbách a podpoře konkrétní strany. Úspěšnost takové výzvy závisí na charakteru vztahu mezi těmito lidmi: úspěšnost podporuje blízkost, vzájemné uznání a respekt, ale i množství závazků mezi osobami. Navíc v určitých oblastech a sítích je díky struktuře a stabilitě osídlení (1) silná sociální kontrola, jež se projevuje tím, že výzvy a prosby jsou lépe kontrolovány, a (2) silný sociální tlak očekávání ohledně volební účasti, který posiluje vnitřní pocit povinnosti jít hlasovat (Knack 1992; experimentální studie navíc zdůrazňují pozitivní efekt pocitu studu za neúčast a pýchy za účast, viz Gerber et al. 2008; Green a Gerber 2010). Zadruhé získává jedinec v běžných interakcích s členy rodiny, přáteli, známými, kolegy v práci a členy stejných organizací řadu informací o stranách, kandidátech a tématech (viz například Beck et al. 2002; Huckfeldt a Sprague 1987; Leighley 1990; Pollock 1982; Verba et al. 1995). Informace jsou nejčastěji poskytovány v sítích se silnými sociálními vazbami; navíc od lidí se společenským uznáním jsou považovány za důvěryhodnější (Huckfeldt a Sprague 1991, 1995). Je tak zřejmé, že společenské sítě, v nichž jedinci žijí, strukturují zvažování zisků a nákladů na volební účast (Rosenstone a Hansen 1993: 156).²

Jednou z nejdůležitějších struktur nepřímé mobilizace je rodina, v níž jedinec vyrostl, a po odchodu z domácnosti rodičů jeho nová domácnost. Tento fakt si člověk nejlépe uvědomí, když si všimne zřetelného sociálního aspektu, který má hlasování ve volbách. V řadě států totiž převládá hlasování ve volbách v podobě osobní návštěvy hlasovací místnosti. Cesta do hlasovací místnosti se může proměnit v rodinnou procházku nebo alespoň společnou cestu manželského (partnerského) páru či rodičů s dětmi. Navíc v domácnosti a rodině člověk tráví významnou část dne a jedinec si v nich znovuutváří svou identitu, hodnoty a postoje. Výzkumy ukázaly, že jedinci žijící v domácnosti s člověkem, který se voleb neúčastní, se v případě dvoučlenné domácnosti účastní voleb třikrát méně a v případě tříčlenné domácnosti dokonce dvanáctkrát méně než na základě principu náhodnosti (Johnston et al 2005; obdobně Bhatti a Hansen 2012). Důvod homogenity volebního chování v domácnosti spočívá jak v tlaku okolí (vyjití vstříc požadavku jiného člena rodiny, vyhnutí se ponižování), tak v přesvědčování a socializaci do společných hodnot. Tyto mechanismy jsou silně především u těch, kteří mají malou motivaci k volební účasti a neplánují se voleb zúčastnit (Lazarsfeld et al. 1948).

Teorie mobilizace a zapojení do společnosti využívají dva základní mechanismy vysvětlování volební účasti. Rozhodnutí o účasti je ovlivňováno a dosahováno meziosobním vlivem,

a to jak skrze sociální tlak a normy správného chování, tak skrze poskytování informací. Tyto teorie zdůrazňují efekt politického a společenského kontextu na volební rozhodnutí. Rozhodnutí o účasti není explicitně provázáno s volbou strany, neboť se klade důraz především na samotnou existenci vazeb mezi jedincem a mobilizujícím aktérem. Vzhledem k tomu, že mobilizace ale bývá často zaměřena na strany a kandidáty, lze hovořit o částečném propojení. Rozhodnutí ohledně účasti ve volbách je situováno blízko k samotným volbám.

4. Teorie racionální volby

Další dvě teorie volební účasti jsou – obdobně jako teorie socioekonomického statusu a občanských orientací – výrazně individualistické a na rozhodnutí ohledně volební účasti pohlížejí primárně optikou jedince, který v sobě nicméně odráží politický kontext voleb. Tyto teorie vysvětlují volební účast odlišným způsobem než všechny dosud zmiňované, a to proto, že volební účast vysvětlují souběžně s volbou strany. Volební účast je podle tohoto přístupu funkcí volby strany. Účast ve volbách je založena na kalkulaci zisků a nákladů hlasování pro konkrétní stranu. Pro teorie volební účasti založené na teorii racionální volby je typické, že se voliči rozhodují racionálně minimálně z procedurálního hlediska. To znamená, že voliči jednájí s ohledem na svůj cíl, konzistentně a tranzitivně seřazují své preference s ohledem na cíl, rozhodují se na základě svých preferencí pro tu stranu, kterou preferují nejvíce, a váží zisky a náklady (Downs 1957: 6). Downs tvrdil, že každý racionální člověk se rozhoduje, zda hlasovat, úplně stejně, jako dělá jiná rozhodnutí: jestliže jsou zisky větší než náklady, tak hlasuje; jinak se voleb neúčastní (Downs 1957: 260).

Zisky jsou chápány jako užitek z hlasování pro konkrétní stranu oproti hlasování pro ostatní strany. Hlasovat má smysl pouze tehdy, vnímá-li volič rozdíly mezi politickými stranami a je-li hlasování pro jednu z nich pro voliče užitečnější než hlasování pro jiné. V downsovském modelu se ale nejedná o skutečné nebo potenciální zisky, ale o očekávané zisky. Ty jsou závislé na výsledku voleb. Proto je nutné do modelu zakomponovat pravděpodobnost, s níž hlasování povede k dosažení zisku, který by bez hlasování nenastal. Kdyby totiž hlasováním jedince nedošlo k ovlivnění volebního výsledku, užitek z hlasování by byl nulový. Tato pravděpodobnost je chápána jako pravděpodobnost, že volič rozhodne volby, a je závislá na dvou faktorech: počtu voličů a těsnosti volebního výsledku. Za náklady jsou považovány čas strávený hlasováním (především cesta k volbám) a získáváním informací o kandidátech. Jedná se vlastně o náklady obětované příležitosti, tedy nejhodnotnější činnosti, které se člověk musí vzdát ve prospěch hlasování.

Volební účast ovlivňuje každý jednotlivý prvek rovnice: zisky z hlasování, pravděpodobnost ovlivnění výsledku a náklady na hlasování. Nicméně základní argument teorie racionální volby je, že náklady jsou nenulové a že pravděpodobnost ovlivnění výsledku se limitně blíží nule. Jediné, co může vést jedince k hlasování, je vysoký zisk z hlasování pro konkrétního kandidáta. Naopak neúčast nastane vždy, když jsou zisky malé. Znamená to, že existují dva důvody, proč se jedinec neúčastní voleb (viz Hinich a Munger 1997: kapitola 7). První je označován jako lhostejnost, tedy přesvědčení, že neexistuje rozdíl mezi kandidujícími stranami. Druhý je označován jako odcizení, tedy přesvědčení, že pozice kandidujících stran je příliš daleko od voličovy, a to přesto, že jedna z nich může být blíže.

Teorie racionální volby v podobě zformulované Anthony Downsem předpokládá pouze instrumentální racionalitu jedinců, kteří se snaží maximalizovat osobní užítky s ohledem na náklady, které mají při dosahování těchto užitek. Jelikož ale náklady na hlasování jsou nenulové, zatímco pravděpodobnost, že hlasování přispěje k dosažení užítku, je téměř nulová, je i při potenciálně velkém užítku ze zvolení konkrétní strany nepravděpodobné, že by se volič zúčastnil voleb. Volič se účastní voleb pouze tehdy, když užitek z výsledku voleb vynásobený pravděpodobností vhození rozhodujícího hlasu je větší než náklady na hlasování. Kdyby se všichni voliči chovali podle tohoto modelu, nikdo by k volbám nechodil. Paradoxně ale voliči k volbám chodí.

Řada teoretiků racionální volby se snažila tento paradox uspokojivě vyřešit. Řešení tohoto paradoxu byla hledána jak při zachování instrumentální logiky teorie racionální volby (přehled viz Dowding 2005; Geys 2006), tak v zakomponování expresivní logiky do racionálního rozhodování. Řešení paradoxu při zachování instrumentální logiky spočívá v redukci nákladů na nulu, v extrémním zvýšení očekávaných zisků a ve zvýšení pravděpodobnosti ovlivnění výsledku. Tato řešení využívají argument, že lidé o nákladech, ziscích a pravděpodobnosti ovlivnění uvažují odlišným způsobem, než očekává teorie racionální volby.³ Lidé podhodnocují náklady (hlasování je tak nízkonákladová aktivita, že voliči nekalkulují náklady, a voliči nekalkulují informační náklady jako náklady hlasování; Aldrich 1993; Blais 2000) a nadhodnocují jak zisky (lidé nekalkulují pouze individuální zisky, ale zisky pro všechny: Goodin a Roberts 1975; Margolis 1982), tak pravděpodobnost ovlivnění výsledku (lidé nadhodnocují pravděpodobnost ovlivnění nad reálnou úroveň nebo se o tuto pravděpodobnost vůbec nezajímají: Blais 2000; Opp 2001: 368). Uvedená řešení nabourávají jednoduchou logiku teorie racionální volby a ukazují, že kalkulace volební účasti může ve skutečnosti probíhat jinak.

Druhý základní způsob řešení tohoto paradoxu spočívá v zakomponování expresivní motivace do kalkulace, zda se účastnit voleb. Například Downs (1957: 266–271) tvrdil, že lidé se voleb účastní proto, aby udrželi demokracii. Podle Downse nejprve každý jedinec provede základní kalkulaci volební účasti a zjistí, že není racionální se voleb účastnit, a voleb se proto nikdo nezúčastní. Následně si lidé uvědomí, že kdyby se nikdo voleb neúčastnil, demokracie v jejich zemi by padla. A jelikož udržení demokracie je v jejich dlouhodobém zájmu, voleb se nakonec zúčastní. Účast ve volbách je tak vlastně prostředkem k hlavnímu cíli: udržení demokracie.⁴ Protiargument zní, že stejně jako v klasickém modelu by měl i v tomto případě jedinec provést kalkulaci zisků a nákladů a zjistit, že jeho účast ve volbách nebude pro udržení demokracie klíčová a že tedy nebude mít vliv na udržení demokracie, a proto by se voleb neměl zúčastnit.

Nejklasičtější doplnění teorie racionální volby o expresivní motivace představili William Riker a Peter Ordeshook (1968). Tito autoři definovali nejen další náklady, které vznikají především tam, kde není tajná volba a někdo může hlasování jedince kontrolovat, ale i další zisky, které jedinec může získat tím, že se účastní voleb, a které nejsou odvozené od hlasování pro konkrétní stranu. Mezi tyto zisky řadí uspokojení z: (1) dodržení normy, že je správné hlasovat; (2) potvrzení příslušnosti k politickému systému; (3) potvrzení stranické preference (tento důvod považují za jeden z nejdůležitějších, a to především proto, že dokáže vysvětlit, proč řada lidí hlasuje pro kandidáty a strany, u nichž je zřejmá porážka ve volbách); (4) rozhodnutí se pro konkrétního kandidáta či stranu; (5) cesty k volbám (čtvrtý a pátý důvod jsou v Downsově modelu chápány jako náklady!); a (6) potvrzení vlastní efektivity v politickém

systému (1968: 28). Uvedené zisky z hlasování se velmi blíží motivacím, s nimiž pracoval michiganský model volebního chování (viz teorie občanských orientací).⁵

Zakomponování expresivních motivací do vysvětlování volební účasti představuje pro teorii racionální volby velkou výzvu, neboť jejich využití vyžaduje odlišnou definici racionality. Downsova klasická argumentace chápe racionalitu jako instrumentálně motivovanou s ohledem na ovlivnění volebního výsledku a zvolení vlády (Downs 1957: 6–8). Instrumentální motivace je zaměřena na dosažení cíle; v případě volební účasti jsou cílem politické důsledky voleb, především složení vlády a její veřejné politiky. Riker a Ordershook (1968) opustili úzce instrumentální pojetí a spokojili se s racionalitou definovanou jako schopnost seřadit preference podle užitečnosti pro aktéra a schopnost rozhodnout se pro nejvíce preferovanou variantu (1968: 26–27). Tyto preference vůbec nemusí souviset s primárním cílem hlasování ve volbách, jak o něm uvažoval Downs, tedy s ovlivněním volebního výsledku. Expresivní motivace je založena na myšlence, že zisk je odvozen nejen z dosažení cíle, ale i ze samotného procesu, kterým se k cíli došlo (Fiorina 1976). V případě volební účasti tak může být zisk odvozen z příjemného pocitu z volební účasti, z pocitu účasti na něčem důležitém, z podpoření oblíbené strany nebo kandidáta, kteří ani nemusí mít šanci na úspěch (Brennan a Lomasky 1993), ze splnění občanské povinnosti účasti ve volbách (Riker a Ordershook 1968) či z pocitu být „sečten“ s ostatními stoupenci konkrétní strany a touhy vyjádřit a upevnit svou politickou identitu (Schuessler 2000a, 2000b). Užitek se tak dostavuje bez ohledu na dosažení kolektivního statku (úspěchu strany, pro niž volič hlasoval ve volbách). Vzhledem k tomu, že účast ve volbách má vždy alespoň nějaké náklady, voliči s instrumentální motivací se voleb nezúčastní, zatímco voliči s expresivní motivací ano. Tyto odlišné typy racionality a motivací tak vedou k odlišným modelům volební účasti a odlišné predikci výše volební účasti.

V posledních dvou dekadách se objevují studie, které opouštějí představu individuálního pivotálního voliče. Základní předpoklad teorie racionální volby spočívá v tom, že pravděpodobnost ovlivnění výsledku se vypočítává z hlediska jedince: jedinec se účastní voleb jedině tehdy, když má alespoň nějakou – nikoli limitně se blížící nule – pravděpodobnost ovlivnění výsledku. Z výše zmíněného přehledu je zřejmé, že tento předpoklad je zdrojem všech obtíží teorie racionální volby při vysvětlení volební účasti. Všechny tyto doplňky mají jednu velkou nevýhodu. Stejně jako doplnění expresivní motivace přiblížilo teorii racionální volby teoriím občanských orientací, tak tyto doplňky přibližují teorii racionální volby buď teorii mobilizace, anebo teorii habituálního hlasování. Na druhou stranu díky tomuto přiblížení jiným teoriím se stávají vysvětlení založená na racionální volbě více realistická, neboť opouštějí atomistickou koncepci kalkulujícího jedince.

První skupina těchto nových přístupů uvažuje o pravděpodobnosti ovlivnit volební výsledek jako o skupinové pravděpodobnosti. Namísto o pivotálním voliči se hovoří o skupinovém pivotálním voliči. Jestliže je totiž jedinec členem velké skupiny, koordinované jednání takovéto skupiny může výsledek voleb již ovlivnit: politický vliv skupiny je větší a může tak snadněji být pivotální. Pak jsou kalkulované zisky z hlasování odlišné od nuly a je racionální se voleb účastnit (Morton 1991; Uhlaner 1989a, 1989b). Tento přístup se vrací k základnímu východisku při uvažování teorie racionální volby o volební účasti, a to že hlasování ve volbách je aktivitou s cílem dosáhnout kolektivních statků v podobě veřejných politik. Dosažení takového statku je možné pouze kolektivní akcí, kterou organizují kandidáti, strany a zájmové

skupiny. Důležitá je mobilizace voličů a jejich přesvědčení, že hlasováním pro konkrétní stranu dosáhnou svého cíle a že jejich hlas je pro dosažení cíle důležitý.⁶

Druhá skupina vysvětluje volební účast pomocí sociálních pobídek a očekávání, která v jedincích vyvolávají neformální sociální sítě (Abrams et al. 2011; Bufacchi 2001). Odlišnost od teorií zmíněných v části o teoriích mobilizace a zapojení do společnosti spočívá především v jazyce, kterým jsou tyto modely představeny. Ty totiž obsahují řadu rovnic a formálních modelů. Jádrem argumentace je ale velmi obdobné: model obsahuje schopnost skupinových lídrů generovat tlak na to, aby se ostatní volbě zúčastnili (tedy vytváření sociální normy ohledně volební účasti), a uspokojení z toho, že lídři a blízké osoby schvalují konkrétní jednání jedince. Třetí skupina doplnění hovoří o roli učení se hlasování (Kanazawa 2000; Fowler 2006). Tyto přístupy předpokládají, že lidé mají schopnost se učit dobré strategie pozorováním toho, co v minulosti fungovalo, a co ne. Lidé se učí z vlastní zkušenosti a z jednání jiných a podle toho upravují své jednání. Tyto teorie se velmi blíží teoriím habituálního hlasování (viz dále).

Všechny výše zmíněné doplňky naznačují, že se teorie racionální volby při vysvětlování volební účasti dostala do slepé uličky a všechny způsoby, jak přizpůsobit tuto teorii datům o volební účasti, vlastně argument racionality rozhodování oslabují (Barry 1978; Green a Shapiro 1994). Navíc tyto doplňky a úpravy přibližují teorii racionální volby jiným, konkurenčním teoriím. Například Rikerovo a Ordeshookovo vysvětlení volební účasti není založeno na teorii racionální volby, ale spíše na teorii občanských orientací. Obdobně například vysvětlení Abramse, Iversena a Soskiceho (2011) je ve skutečnosti klasickým přístupem teorie mobilizace a zapojení do společnosti.

Teorie racionální volby ve své základní (downsovské) podobě vysvětluje volební účast na základě instrumentálních zisků z hlasování pro konkrétní stranu. Tento užitek je podmíněn pravděpodobností ovlivnění volebního výsledku, ale ukazuje se, že v tomto bodě spočívá největší potíž této teorie. Pokusy vyřešit tento problém přibližovaly teorii racionální volby teoriím mobilizace a občanských orientací. Volební účast je podle tohoto přístupu funkcí volby strany. Účast ve volbách je totiž založena na kalkulaci zisků a nákladů hlasování pro konkrétní stranu. Z tohoto důvodu je rozhodnutí ohledně účasti situováno blízko k volbám.

5. Teorie valenčního hlasování

V předchozí části představená klasická verze teorie racionální volby má jedno výrazné omezení: užitek z hlasování ve volbách je konstruován pouze na základě programové odlišnosti politických stran a jejich vzdálenosti od voliče. Prostorové modely stranické soutěže a volebního rozhodování, které jsou založeny na downsovské logice (Downs 1957), předpokládají pouze jeden typ témat, která tvoří základ volební soutěže a na jejichž základě mezi sebou strany soutěží a voliči se rozhodují. Tato témata jsou označována jako tzv. poziční témata. Pro ně je konstitutivní, že mají dvě odlišné polární kategorie a voliči a strany se mohou u daných témat zařazovat dle míry souhlasu s daným řešením (Downs 1957; Rabinowitz 1978; Rabinowitz a MacDonald 1989). Je možné být pro progresivní zdanění nebo pro rovnou daň, souhlasit s regulací nájemného či s jeho deregulací apod.

Na druhé straně ale existují témata, u nichž existuje téměř absolutní shoda mezi politiky a voliči ohledně toho, že jsou to správné cíle: silná ekonomika s hospodářským růstem, nízkou

nezaměstnaností a inflací, fungující veřejné služby v oblastech jako zdravotnictví, školství a doprava, efektivní státní správa, nízká kriminalita, boj proti korupci, čisté životní prostředí, mír. Tato témata jsou v literatuře označována jako tzv. valenční témata (Stokes 1963, 1992; Butler a Stokes 1974). Mezi stranami u valenčních témat neexistuje rozdíl v tom, že by jedna bylo pro a druhá proti danému tématu; strany se nicméně mohou odlišovat v tom, jak těchto témat dosáhnout (například nezaměstnanost lze redukovat tím, že se sníží daně nebo že se podpoří produkce veřejnými prostředky). Vzhledem k neexistenci rozdílů mezi stranami ohledně žádoucnosti valenčních témat není prostorová analýza možná. Odlišnost stran je tak ustavována na základě vnímané kompetence k řešení těchto témat. Strany se tak u těchto témat mohou mezi sebou lišit v tom, jaká je jejich schopnost tato témata prosazovat a řešit, resp. v tom, jak *voliči vnímají* schopnosti stran tato témata prosazovat a řešit. Volební úspěch strany je pak založen pouze na rozšíření a posílení tohoto vnímání mezi voliči.

Valenční teorie volebního chování je (společně s klasickou prostorovou teorií) součástí obecného modelu volebního chování založeného na maximalizaci užítku (Clarke et al. 2009: 17). Tato teorie předpokládá dvě formy voličské racionality: poziční (vzdálenost mezi voličem a stranou ohledně politických témat) a valenční (voliči vnímaná kompetence stran řešit problémy). V prvním případě voliči posuzují strany z hlediska toho, jak chtějí pro ně důležitá (poziční) témata řešit. Ve druhém případě se voliči spoléhají na různé informační zkratky, které jim umožňují posuzovat schopnosti různých stran a kandidátů řešit konsenzuální témata. Mezi tyto zkratky patří především image stranických lídrů, hodnocení minulé činnosti vlád a stran a stranická identifikace v podobě Fiorinova (Fiorina 1981) pozitivního/negativního hodnocení výkonnosti politických stran (Clarke et al. 2009: 5–6).

Základní myšlenkou této teorie je, že očekávaný užitek, který volič získá z hlasování pro stranu, je kombinací dvou kalkulací: užítku, který je odvozen z blízkosti k dané straně u důležitých pozičních témat, a pravděpodobnosti, že daná strana dokáže efektivně řešit pro voliče důležitá témata. Jestliže jsou pozice na tématech u více stran stejné, rozhodne se volič na základě valenčních úvah. Jestliže jsou schopnosti stran řešit témata stejné, rozhodne se volič na základě pozičních témat. Jsou-li stejné jak pozice stran, tak jejich schopnosti řešit témata, volič se voleb nezúčastní (Clarke et al. 2009: 17). Z hlediska volební účasti je důležité, že v případě, že volič vnímá strany jako identické, voleb se nezúčastní. Valenční model předpokládá hlasování pro konkrétní stranu (a tedy i volební účast), vnímá-li volič rozdílnost mezi stranami z hlediska programových pozic či jejich kompetence. Zároveň platí, že hlasování pro danou stranu (a tedy i účast) jsou pravděpodobnější, čím větší je vnímaná rozdílnost mezi stranami a čím je strana jedinci bližší na základě programových nebo valenčních úvah.

Valenční model volebního chování nicméně nebere v potaz jeden ze základních argumentů teorie racionální volby, podle nějž je volební účast ovlivněna pravděpodobností ovlivnění výsledku. Valenční model předpokládá hlasování pro konkrétní stranu (a tedy i volební účast), existuje-li rozdílnost mezi stranami z hlediska pozic či kompetence; je samozřejmé, že čím větší vnímaná rozdílnost, tím pravděpodobnější hlasování pro danou stranu a tedy i účast. Do úvah voličů tak nevstupuje přesvědčení o tom, zda svým hlasem ovlivní výsledek voleb. V modelech, které prezentují Clarke et al. (2004, 2009), nejsou poziční vzdálenosti a valenční sympatie podmiňovány vnímáním schopnosti něco ovlivnit.⁷ Přesvědčení o tom, že jedinec může hlasováním ovlivnit výsledek, tak vstupuje do analýzy pouze jako jedna z mnoha proměnných s lineárním efektem.

Teorie valenčního hlasování řeší omezení klasické teorie racionální volby dvěma způsoby. Zprv definuje jiná než poziční témata jako základ rozhodování mezi stranami, čímž je oslabena striktně instrumentální logika hlasování. Zadruhé nepředpokládá, že zisky z hlasování jsou podmíněny pravděpodobností ovlivnění volebního výsledku. Mechanismus vysvětlení volební účasti tedy spočívá v ziscích z hlasování pro konkrétní stranu, které jsou založeny na vnímané odlišnosti stran z hlediska kompetence a důvěryhodnosti řešit důležitá témata. Obdobně jako v případě teorie racionální volby je účast ve volbách propojena s volbou strany a rozhodnutí o účasti je situováno blízko k volbám.

6. Teorie habituálního hlasování

Jedno ze základních zjištění v oblasti výzkumu volební účasti tvrdí, že existuje výrazná skupina voličů, kteří opakovaně hlasují v po sobě jdoucích volbách. Na agregované úrovni toto zjištění podporuje skutečnost, že volební účast se v čase mění jen pozvolně (Blais 2007). Jak vysvětlit tuto stálost v ne/účasti? Teorie habituálního hlasování, která se v oblasti výzkumu volební účasti prosazuje v posledním desetiletí, tvrdí, že hlasování ve volbách v sobě obsahuje prvek zvyku, setrvačnosti či inerce.⁸ Důvodem je skutečnost, že v lidech se postupně utváří zvyk buď volební účasti, nebo neúčasti, a to postupně s tím, jak se účastní, či neúčastní voleb. Čím déle se jedinci konzistentně voleb účastní, tím silnější si utvářejí zvyk hlasování. A obdobně, čím déle se konzistentně voleb neúčastní, tím silnější je jich zvyk neúčasti.

Hlasování v minulých volbách má podle této teorie efekt na účast v budoucích volbách, který je nezávislý na postojích a kontextu hlasování. Máme-li dvě stejné osoby z hlediska postojů a mobilizace, z nichž jedna se voleb zúčastnila a druhá ne, pak účastník voleb má větší pravděpodobnost hlasování v následujících volbách než ten, kdo se jich neúčastnil. Výchoziskem pro toto tvrzení jsou zjištění z oblasti sociální psychologie, dle nichž současné jednání ovlivňuje budoucí jednání bez ohledu na postoje či jejich změnu (přehled výzkumu zvykového jednání viz například Wood a Neal 2007). Zvyk představuje opakované jednání v reakci na stejné podmínky, díky čemuž se reakce stane automaticky aktivovanou, kdykoli se tyto podmínky objeví; často i nevědomky opakovanou. Opakování jednání tedy není dostatečný důvod pro ustavení zvyku. K tomu je nutné opakování jako reakce na stejný kontext (typicky zapínání pásu před jízdou autem, mytí rukou po příchodu domů apod.).

Myšlenku o účasti ve volbách jako o habituálním jednání poprvé zmínili Campbell et al. (1960: 92–93). Tito autoři hovořili o tom, že s tím, jak si jedinec utváří obecnou orientaci v politice, stane se pro něj účast nebo neúčast ve volbách součástí jeho normálního jednání. Hlasování se tak stane typem jednání, které je nějakým způsobem habituální (1960: 93). Jejich pohled na ustavování zvyku hlasovat nicméně využíval změny v postojích, hodnotách a motivacích, ke kterým dochází v průběhu vývoje jedince (obdobně Campbell 2006). Základem argumentace michiganské školy (a dalších dříve zmíněných teorií) je totiž očekávání, že „stejně příčiny produkují stejné efekty“, tedy změni-li se v průběhu života jedince intenzita jeho stranictví či pocit povinnosti hlasovat, změni se i pravděpodobnost, s níž se bude účastnit voleb. Nic to ale neznamená z hlediska ustavování zvyku, neboť zvýšená pravděpodobnost hlasování je důsledkem změny postojů a hodnot, nikoli automatizace jednání. Tento přístup se objevuje v některých studiích, které hovoří o ustavování zvyku hlasovat. Ve skutečnosti je

ale zvyk, o němž hovoří, založen na procesech politické socializace a učení se politice (viz například Plutzer 2002; Gerber et al. 2003; Green a Shachar 2000). Například Plutzer (2002) hovořil o tom, že skrze opakování hlasování jedinec získává nutné zdroje a znalosti či občanské ctnosti, a díky nim následně hlasuje častěji a upevňuje si zvyk hlasovat.

Odlišný přístup k habituálnímu hlasování prezentují například Denny a Doyle (2009) a Aldrich, Montgomery a Wood (2011). Zvyk podle těchto autorů znamená reakci založenou na naučeném spojení mezi kontextem a reakcí bez toho, aby jedinec zastával podpůrné postoje a záměry. Podle takovéto konceptualizace zvyku se mohou jedinci účastnit voleb bez ohledu na to, zda pozitivně hodnotí hlasování ve volbách či zda věří, že hlasování je správná věc. Stačí, aby jedinci měli z minulosti utvořen zvyk hlasovat a tento zvyk byl aktivován v paměti. Zvyk může vést k volební účasti i za situace, kdy jedinec opustil podpůrné hodnoty pro účast a už je nezastává; na základě zdrojů a motivací by se jedinec voleb neměl účastnit, ale díky zvyku se účastní. Tento přístup ke konceptualizaci habituálního hlasování využívá sociálně-psychologickou literaturu, která zvykové chování dlouhodobě zkoumá a která za konstitutivní znaky zvyku považuje automaticnost, kontextuální podmíněnost reakce a někdy i nevědomost této reakce na kontext.

Klíčem k operacionalizaci habituálního hlasování je opakovaná volební účast. Proto tito autoři při vysvětlování volební účasti používají volební účast v minulých volbách (s průřezovými dotazníkovými šetřeními Green a Shachar 2000; Aldrich et al. 2011; s panelovými dotazníkovými šetřeními Plutzer 2002; Denny a Doyle 2009; experimentálně Gerber et al. 2003). Do modelu volební účasti tak bývá zařazena volební účast v minulých volbách, a je zkoumáno, zda efekt této proměnné je signifikantní i při kontrole všech ostatních možných vysvětlení a zda a jak se změní efekt ostatních proměnných. Podmínkou pro tvrzení, že existuje habituální hlasování, je, že efekt účasti v minulých volbách bude signifikantní i při kontrole ostatních proměnných. Tento způsob zkoumání habituálního hlasování je nicméně kritizován, neboť nedokáže kontrolovat původní zdroje a motivace, které stály v pozadí rozhodnutí zúčastnit se minulých voleb a které výrazně nadhodnocují efekt minulé účasti ve volbách (viz Denny a Doyle 2009). Dochází tak k výraznému nadhodnocení efektu habituálního hlasování. Proto jsou vhodnější panelové studie, v nichž je možné zkoumat efekt hlasování v minulých volbách a zároveň kontrolovat efekt ostatních proměnných a jejich změnu v čase (Denny a Doyle 2009; Plutzer 2002).⁹

Teorie habituálního hlasování vysvětlují volební účast na základě naučeného jednání, nicméně jednotlivé přístupy se liší v tom, zda považují opakované hlasování za důsledek změny postojů jedince (případně ve zvýšené aktivitě v kampani vůči minulým voličům) nebo za důsledek snížení informačních nákladů na hlasování ve smyslu techniky hlasování. Jedinec, který se opakovaně účastní voleb, ví, kde je volební místnost, jak to tam vypadá, co se od něj očekává, jaké doklady s sebou musí mít apod. V prvním případě jsou mechanismem vysvětlujícím volební účast postoje k hlasování, volbám a jejich výsledku (případně mobilizace), zatímco v druhém případě spočívá mechanismus v automaticky prováděném jednání a ve snížených nákladech na hlasování. Rozhodnutí o účasti ve volbách není vůbec propojeno s rozhodnutím pro konkrétní stranu; výběr strany je až sekundární. Rozhodnutí o účasti ve volbách má dlouhodobý charakter: jakmile je jednou ustaveno, obtížně se mění. Tato teorie tak lokalizuje rozhodnutí o účasti daleko od voleb.

7. Závěr

Zde prezentované a diskutované hlavní teorie volební účasti se liší z hlediska toho, jak konceptualizují rozhodnutí o volební účasti a jak jej vysvětlují. Systematicky jsem upozorňoval na rozdíly v mechanismu vysvětlení volební účasti, dále v tom, zda propojují vysvětlení volební účasti s volbou strany, a v tom, kam v čase lokalizují rozhodnutí o účasti. Teorie socioekonomického statusu a zdrojů neposkytuje implicitní mechanismus k vysvětlení volební účasti; naopak ostatní teorie poskytují mechanismus, který vztah mezi volební účastí a vyšším socioekonomickým statutem zprostředkovává. Teorie racionální volby a valenčního hlasování zdůrazňují roli instrumentální motivace v hlasování; zatímco první z nich klade důraz na programové odlišnosti kandidujících stran, tak druhá klade důraz na vnímání odlišnosti kandidujících z hlediska kompetence vládnout a důvěryhodnosti stran a jejich představitelů. Teorie občanských orientací klade důraz na občanské hodnoty, které se především týkají postavení jedince v politickém systému a jeho vnímání role hlasování v demokracii. Spíše než o instrumentální motivace se jedná o expresivní motivace, kdy užitek není získáván racionální kalkulací, ale potvrzením identity jedince. Teorie mobilizace a zapojení do společnosti kladou důraz na meziosobní vliv, který spočívá především v sociálním tlaku a poskytování informací. Teorie habituálního hlasování zase zdůrazňuje roli učení se hlasovat, i když není zřejmé, zda opakovaná účast (či neúčast) je důsledkem stabilizace hodnot a postojů, nebo zvykového jednání bez ohledu na hodnoty a postoje.

Druhý typ odlišnosti těchto teorií se týká toho, nakolik jednotlivé teorie propojují rozhodnutí účastnit se voleb s rozhodnutím, pro kterou stranu či kandidáta hlasovat, resp. jaká je sekvence těchto rozhodnutí. Jednou z možností je konceptualizovat rozhodnutí o volební účasti jako součást rozhodnutí o tom, pro kterou stranu bude jedinec hlasovat. Jedinec se na základě porovnání kandidujících alternativ rozhodne, zda hlasování pro určitou stranu má smysl; jestliže ano, zúčastní se voleb. Takto uvažují o volební účasti teorie racionální volby a teorie valenčního hlasování. Druhou možností je nejprve se rozhodnout, že se jedinec zúčastní voleb; v případě, že ano, vybírá si následně, pro kterou stranu bude hlasovat.

Sekvence těchto rozhodnutí se projevuje mimo jiné i v tom, nakolik vysvětlení volební účasti souvisí s kandidujícími stranami a politizací konfliktu. Teorie socioekonomického statusu a zdrojů, občanských orientací¹⁰, mobilizace a habituálního hlasování uvažují o volební účasti bez politizace konfliktu a bez stranictví. Člověk se účastní voleb, protože má zdroje, cítí povinnost hlasovat, oslovil ho kandidát, přesvědčil člen rodiny nebo protože hlasoval vždycky předtím a je to pro něj zvyk. Naopak teorie racionální volby a valenční politiky podmiňují účast ve volbách tím, aby jedinec na základě zhodnocení alternativ viděl v hlasování užitek. Tento užitek může být konstruován na základě instrumentální motivace v podobě programu (poziční kalkulace) nebo kompetence stran (valenční kalkulace). Bez ohledu na to, ke kterému vysvětlení se výzkumník přiklání, jestliže se jedinci odlišují v tom, v jaké sekvenci svá rozhodnutí činí, je nutné tuto heterogenitu zohlednit v konceptualizaci rozhodnutí ohledně účasti ve volbách.

Třetí základní odlišností těchto teorií je to, kam v čase umisťují rozhodnutí volit. Teorie racionální volby a valenčního hlasování umisťují rozhodnutí o hlasování velmi blízko samotným volbám. Podobně tak činí i teorie mobilizace, která klade důraz na aktivity stran, zájmových skupin a kandidátů v době volební kampaně a na sociální síť v okolí voliče. Naopak

teorie socioekonomických zdrojů a habituálního hlasování mají v sobě silný předpolitický aspekt: účast ve volbách je důsledkem zdrojů a zvyků, které jedinec získal v dávne minulosti a které nutně nesouvisí s konkrétními volbami a nabízenými alternativami. Obdobně do minulosti je kladeno rozhodnutí o účasti ve volbách v teorii občanských orientací, neboť účast závisí na dlouhodobých orientacích, jako jsou přesvědčení o povinnosti hlasovat, stranictví, zájem o politiku či pocit politické efektivity. Na druhé straně tato teorie zdůrazňuje i vliv toho, jak jedinec vnímá těsnost volebního výsledku, jaký má zájem o volební kampaň a výsledek voleb. Tento druhý aspekt ji činí senzitivní vůči aktuálním změnám v politice.

Odlišnosti těchto teorií nejsou důsledkem pouhé odlišné konceptualizace hlasování a jeho vysvětlení; jsou zároveň i vyjádřením multikauzální povahy volebního rozhodnutí a heterogenity voličů z hlediska motivací k účasti. Skutečnost, že existuje velké množství teoretických vysvětlení volební účasti a že tato vysvětlení získala empirickou podporu v řadě analýz, naznačuje, že s velkou pravděpodobností existuje větší množství různých příčin volební účasti. Jak upozornil Grofman, respektive jeho alter ego Wuffle: při vysvětlování rozhodnutí, jakým je například volební účast, si musíme uvědomit, že pouze málo lidí dělá věci kvůli jednomu důvodu (Wuffle 1999). Dowding (2005) k tomu dodal, že různí lidé dělají často stejné věci z rozličných důvodů. Existence více důvodů v rozhodování jednotlivého člověka a heterogenita důvodů napříč veřejností vede k tomu, že poskytnout jednoduchou teorii volební účasti je nemožné. Důvody, které vedou jednotlivé občany k účasti ve volbách, jsou tedy různé. Princip heterogenity voličů je základní daností, s níž se musí vypořádat nejen jednotlivé teorie, ale i metodologie zkoumání. Proto by *úspěšná teorie měla uvedená vysvětlení rozumně zkombinovat a klást důraz jak na instrumentální a expresivní motivace, tak na roli politické mobilizace a společenských sítí. Zároveň by tato teorie měla být citlivá k podmíněnosti jednotlivých vysvětlení*: mobilizace může ovlivnit určité jedince, zatímco jiné vůbec. Snaha o sloučení různých teoretických vysvětlení se projevuje v některých studiích z posledních let; ty ale stále důsledně vycházejí z teorie racionální volby (viz například Franklin 2004; Abramson et al. 2011). Naopak ze strany teorií, které nepoužívají pro vysvětlení volební účasti racionální kalkulaci, nelze téměř vůbec zaznamenat snahu překročit bariéru mezi teoriemi a zahrnout do vysvětlení i racionální kalkulaci.

V textu diskutovaná různá vysvětlení mohou být důsledkem nejen heterogenity voličů a multiplicity jejich důvodů k volební účasti, ale i důsledkem různých kontextů (heterogenita voleb a institucionálních a strukturálních uspořádání zemí). Na roli kontextu upozorňuje výrazná teoretická a metodologická inovace výzkumu volební účasti z posledních let, která je založena na víceúrovňovém modelování, jehož podstatou je souběžné zkoumání vlivu individuálních a agregovaných charakteristik na volební účast jedinců (v češtině jej představil například Soukup 2006). Tyto studie mimo jiné ukazují, že vliv individuálních charakteristik na volební účast je podmíněný politickým či společenským kontextem, anebo obráceně: že vliv kontextuálních charakteristik na volební účast je podmíněn charakteristikami jedinců (Gallego 2010; Fieldhouse et al. 2007; Cutts a Fieldhouse 2009; Perea 2002). Určité *teorie tak mohou mít kontextem omezenou platnost a výzkum by se měl této podmíněnosti dostatečně věnovat*.

Odlišnost kauzálního mechanismu, heterogenita voličů a kontextuální podmíněnost teorií ale nejsou jedinými důvody, proč hledání zlatého grálu v podobě vysvětlení volební účasti není úspěšné. Dalším důvodem je kvalita a dostupnost dat, na jejichž základě jsou jednotlivé

teorie testovány a porovnávány. K tomu, aby bylo možné prozkoumat odlišné typy kauzálních mechanismů, je nutné mít soubory, které jsou mnohem větší, než bývá standardem v povolebních dotazníkových studiích (ty mívají většinou maximálně dva tisíce respondentů). Navíc skutečnost, že jednotlivé teorie situují různě v čase rozhodnutí ohledně volební účasti, upozorňuje na to, že neméně důležité je zohlednění času v modelech volební účasti. Toho lze obtížně dosáhnout bez použití panelových výzkumů, které sledují stejné jedince v delším časovém horizontu. Jejich omezený počet a krátký čas, který pokrývají, jsou jedním z důvodů, proč Aldrichovo tvrzení ohledně toho, že se nám volební účast nepodařilo pochopit a vysvětlit (Aldrich 1993: 246), platí i po dvaceti letech. Jen s jejich použitím bude možné přesně specifikovat reciproční vztah nejen mezi volební účastí a hodnotami a postoji, ale i mezi mobilizací, instrumentálními a expresivními motivacemi. Úspěšná teoretická inovace ve vysvětlení volební účasti tak nemusí být dostatečná pro lepší poznání důvodů volební účasti. *Dalším zdrojem lepšího poznání musí být metodologická inovace, která opustí povolební dotazníková šetření jako jediný možný zdroj dat a která vedle panelových dotazníkových šetření bude klást důraz i na jiné techniky sběru dat.*

Poznámky:

1. Například volební systém ovlivňuje to, jak jedinci vnímají efektivitu svého hlasu ve vztahu k volebním výsledkům. Ve většinovém systému se voliči cítí méně efektivní než v poměrném systému. Institucionální podmínka (v michiganském modelu tzv. exogenní proměnná) ovlivňuje interpretace a vnímání reality, ač si to jedinci nemusí uvědomovat. Instituce jsou tak vnějšími danostmi situace a aktéři dělají rozhodnutí v rámci těchto hranic. Nicméně v obou typech volebních systémů platí, že vnímání efektivity hlasu ovlivňuje volební účast (viz například Banducci a Karp 2009). Michiganskou školu by při vysvětlování volební účasti zajímalo pouze vnímání efektivity hlasu, nikoli to, jaké institucionální charakteristiky vnímání efektivity podmiňují a ovlivňují.
2. Řada těchto mechanismů se velmi podobá sociálnímu kapitálu. Teorie sociálního kapitálu zdůrazňuje význam nepolitického zapojení do společnosti pro politickou participaci. Dobrovolná aktivita v místních organizacích totiž posiluje politický aktivismus (Putnam 1993); ať už skrze získání organizačních a kognitivních dovedností, nebo vyšší důvěrou v ostatní.
3. O pravděpodobnosti ovlivnění výsledku voleb bylo uvažováno i dalšími způsoby, které nutně nesouvisejí s jejím nadhodnocováním voliči. Sem spadají řešení, které o rozhodování ve volbách uvažují jako o rozhodování v nejistotě (Ferejohn a Fiorina 1974) a rozhodování podmíněném strategickým jednáním ostatních (Palfrey a Rosenthal 1983). Například v modelu Palfreyho a Rosenthala berou lidé při svých rozhodnutích v potaz jednání ostatních. Lidé tak zvažují, kolik lidí přijde k volbám a jak se podle toho promění pravděpodobnost, s níž mohou ovlivnit výsledek voleb. Pravděpodobnost ovlivnění výsledku tak není fixní a předem determinovaná, jak je běžně uvažováno, ale je ovlivňována strategickou interakcí mezi potenciálními voliči. Kalkulace pravděpodobnosti je tak součástí modelu. Tento model může být úspěšný pouze při volbách v malých jednotkách; ve velkých selhává (Aldrich 1993).
4. Na tuto Downsovu argumentaci lze nahlížet pomocí Tsebelisova konceptu herních sad (Tsebelis 1990), podle nějž aktéři mohou hrát více her (v Downsově případě účast ve volbách a udržení demokracie), z nichž rozhodování aktéra v jedné hře (účasti ve volbách) se může zdát neracionální, ale je to jenom proto, že je součástí další hry (udržení demokracie), kdy už jeho rozhodování lze označit za racionální.
5. Není od věci připomenout, že Riker a Ordershook (1968) ve své analýze volební účasti využívali k definici zisků z hlasování respondentem deklarovaný zájem o výsledek voleb a jako expresivní

motivaci využívali pocit povinnosti hlasovat. Využili tak dva základní postoje, které k vysvětlení využívala michiganská škola. Rozdíl mezi oběma školami není primárně v tom, jaké proměnné použít, ale jak je interpretovat.

6. Tato doplnění lze kritizovat z různých pozic. Především je možné očekávat, že se potenciální členové skupiny nebudou podílet na dosažení kolektivního statku, neboť pravděpodobnost, že jejich aktivita přispěje k jeho dosažení, je zanedbatelná (Feddersen 2004: 106). Proto je nutné doplnit model o selektivní benefity v podobě sdílení pocitu skupinové identity nebo loajality (Uhlener 1989a).
7. V kompozitním modelu volební účasti z individuální úrovně, který byl prezentován v publikaci z roku 2004, používali Clarke et al. (2004: 259) pouze jedinou interakci, a to mezi vnímáním zisků z hlasování pro některou ze stran a pocitu vnitřní politické efektivity. Jedná se o stejnou operacionalizaci, jako používali Riker a Ordershook (1973: 53–57) ve své úpravě klasického modelu racionální volby. V něm totiž navrhli zaměřit pivotalitu za pocit politické efektivity, tedy obecnější pocit, že člověk může ovlivnit věci. Obdobně i v modelu vysvětlujícím volební účast v čase na agregované úrovni používali Clarke et al. (2004: 264–268) interakci mezi prostorovou vzdáleností mezi stranami (zisky) a těsností voleb (pravděpodobnost ovlivnění výsledku).
8. Různí autoři používají odlišné termíny pro hlasování ze zvyku. Green a Shachar (2000) hovořili o zvyku (*consuetude*), Denny a Doyle (2009), Franklin (2004) a Aldrich, Montgomery a Wood (2011) o zvyku (*habit*) a Plutzer (2002) o setrvačnosti (*inertia*). Přestože mezi těmito autory existuje rozdílnost v tom, jak chápou zvyk, jejich původní, anglická terminologie tuto odlišnost neodráží.
9. I tak je ale stále možné argumentovat tím, že tyto modely jsou špatně specifikovány z hlediska zahrnutí všech relevantních vysvětlujících proměnných (*omitted variable bias*). Často bývají opomíjeny proměnné, které souvisí s ranou politickou socializací v rodině (viz například Plutzer 2002; Verba, Scholzman a Burns 2005). Modely, které tyto proměnné neobsahují, čelí tzv. problému nepozorované heterogenity voličů. Dosud nejkomplexnější studie, která zkoumala habituální hlasování pomocí panelových dat (Denny a Doyle 2009), kontrolovala efekt řady socioekonomických proměnných, kognitivních schopností a zdravotního stavu, ale vzhledem k nedostupnosti dat nemohla kontrolovat efekt postojů a hodnot. Proto se jí týká stejná námitka ohledně nepozorované heterogenity voličů, jakou tito autoři adresují předchozím studiím.
10. Částečnou výjimkou v těchto nepolitických vysvětleních volební účasti je teorie občanských orientací, která vysvětluje volební účast mimo jiné i stranickou identifikací.

Použité zdroje:

- Abrams, Samuel et al. 2011. „Informal Social Networks and Rational Voting.“ *British Journal of Political Science* 41, č. 2, 229–257.
- Abramson, Paul R. a Aldrich, John H. 1982. „The Decline of Electoral Participation in America.“ *American Political Science Review* 76, č. 3, 502–521.
- Abramson, Paul R. et al. 2007. *Change and Continuity in the 2004 and 2006 Elections*. Washington DC: CQ Press.
- Aldrich, John. 1993. „Rational Choice and Turnout.“ *American Journal of Political Science* 37, č. 1, 246–278.
- Banducci, Susan a Karp, Jeffrey A. 2009. „Electoral Systems, Efficacy, and Voter Turnout.“ In: *The Comparative Study of Electoral Systems*. Ed. Hans-Dieter Klingemann. Oxford, New York: Oxford University Press, 109–134.
- Barry, Brian. 1978 (1970). *Sociologists, Economists, and Democracy*. Chicago: Chicago University Press.
- Beck, Paul Allen et al. 2002. „The Social Calculus of Voting: Interpersonal, Media, and Organizational Influences on Presidential Choices.“ *American Political Science Review* 96, č. 1, 57–73.
- Bhatti, Yosef a Hansen, Kasper M. 2012. „Leaving the Nest and the Social Act of Voting – Revisiting the Relationship Between Age and Turnout Among First-time Voters.“ *Journal of Elections, Public Opinion & Parties* 22, č. 4, 380–406.

- Blais, André. 2007. „Turnout in Elections.“ In: *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Eds. Russell J. Dalton a Hans-Dieter Klingemann. Oxford: Oxford University Press, 621–636.
- Blais, André. 2000. *To Vote or Not to Vote? The Merits and Limits of Rational Choice Theory*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- Butler, David a Stokes, Donald. 1974. *Political Change in Britain: The Evolution of Electoral Choice*. London: Macmillan.
- Brady, Henry E. et al. 1995. „Beyond SES: A Resource Model of Political Participation.“ *The American Political Science Review* 89, č. 2, 271–294.
- Brennan, Geoffrey a Lomasky, Loren. 1993. *Democracy and Decision: The Pure Theory of Electoral Preferences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brody, Richard A. a Sniderman, Paul M. 1977. „From Life Space to Polling Place: The Relevance of Personal Concerns for Voting Behavior.“ *British Journal of Political Science* 7, č. 3, 337–360.
- Budge, Ian a Farlies, Denis. 1976. „A Comparative Analysis of Factors Correlated with Turnout and Voting Choice.“ In: *Identification and Beyond*. Eds. Ian Budge et al. London: John Wiley, 103–126.
- Bufacchi, Vittorio. 2001. „Voting, Rationality and Reputation.“ *Political Studies* 49, č. 4, 714–729.
- Campbell, David E. 2006. *Why We Vote: How Schools and Communities Shape Our Civic Life*. Princeton: Princeton University Press.
- Campbell, Angus et al. 1960. *The American Voter*. New York: Wiley.
- Clarke, Harold D. et al. 2009. *Performance Politics and The British Voter*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clarke, Harold D. et al. 2004. *Political Choice in Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Converse, Philip E. 1969. „Of Time and Partisan Stability.“ *Comparative Political Studies* 2, č. 2, 139–171.
- Cutts, David a Fieldhouse, Edward. 2009. „What Small Spatial Scales are Relevant as Electoral Contexts for Individual Voters? The Importance of the Household on Turnout at the 2001 General Election.“ *American Journal of Political Science* 53, č. 3, 726–739.
- Dalton, Russell J. et al. 2011. *Political Parties and Democratic Linkage. How Parties Organize Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Denny, Kevin a Doyle, Orla. 2009. „Does Voting History Matter? Analysing Persistence in Turnout.“ *American Journal of Political Science* 53, č. 1, 17–35.
- Denny, Kevin a Doyle, Orla. 2008. „Political Interest, Cognitive Ability and Personality: Determinants of Voter Turnout in Britain.“ *British Journal of Political Science* 38, č. 2, 291–310.
- Denver, David T. et al. 2004. „The Electoral Impact of Constituency Campaigning in Britain, 1992–2003.“ *Political Studies* 52, č. 2, 289–306.
- Dowding, Keith. 2005. „Is It Rational to Vote? Five Types of Answer and a Suggestion.“ *British Journal of Political Science and International Relations* 7, č. 3, 442–459.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: HarperCollins Publisher.
- Feddersen, Timothy J. 2004. „Rational Choice Theory and the Paradox of Not Voting.“ *Journal of Economic Perspectives* 18, č. 1, 99–112.
- Ferejohn, John A. a Fiorina, Morris A. 1974. „The Paradox of Not Voting: A Decision Theoretic Analysis.“ *American Political Science Review* 68, č. 2, 525–536.
- Fieldhouse, Edward et al. 2007. „Something about Young People or Something about Elections? Electoral Participation of Young People in Europe: Evidence from a Multilevel Analysis of the European Social Survey.“ *European Journal of Political Research* 46, č. 6, 797–822.
- Finkel, Steven E. 1985. „Reciprocal Effects of Participation and Political Efficacy: A Panel Analysis.“ *American Journal of Political Science* 29, č. 4, 891–913.
- Finkel, Steven E. a Freedman, Paul. 2004. „The Half-Hearted Rise: Voter Turnout in the 2000 Election.“ In: *Models of Voting in Presidential Elections: The 2000 Election*. Eds. Herbert F. Weisberg, Clyde Wilcox. Stanford, CA: Stanford University Press, 180–205.
- Fiorina, Morris P. 1981. *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press.

- Fiorina, Morris. 1976. „The Voting Decision: Instrumental and Expressive Aspects.“ *Journal of Politics* 38, č. 2, 390–415.
- Fishbein, Martin a Ajzen, Icek. 1975. *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fowler, James H. 2006. „Habitual Voting and Behavioral Turnout.“ *Journal of Politics* 68, č. 2, 335–344.
- Franklin, Mark N. 2004. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Franklin Mark. 1996. „Electoral Participation.“ In: *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*. Eds. Lawrence Leduc et al. Beverly Hills, CA: Sage, 216–235.
- Gallego, Aina. 2010. „Understanding Unequal Turnout: Education and Voting in Comparative Perspective.“ *Electoral Studies* 29, č. 2, 239–248.
- Gerber, Alan a Green, Donald P. 2000. „The Effects of Canvassing, Telephone Calls, and Direct Mail on Voter Turnout: A Field Experiment.“ *American Political Science Review* 94, č. 3, 653–663.
- Gerber, Alan S. a Green, Donald P. 2001. „Do Phone Calls Increase Turnout? A Field Experiment.“ *Public Opinion Quarterly* 65, č. 1, 75–85.
- Gerber, Alan S. a Green, Donald P. 2005. „Do Phone Calls Increase Turnout? An Update.“ *The Annals of The American Academy of Political and Social Science* 601, č. 1, 142–154.
- Gerber, Alan S. et al. 2008. „Social Pressure and Voter Turnout: Evidence from a Large-Scale Field Experiment.“ *American Political Science Review* 102, č. 1, 33–48.
- Gerber, Alan S. et al. 2003. „Voting May Be Habit-Forming: Evidence from a Randomized Field Experiment.“ *American Journal of Political Science* 47, č. 3, 540–550.
- Geys, Benny. 2006. „Rational Theories of Voter Turnout: A Review.“ *Political Studies Review* 4, č. 1, 16–35.
- Goldstein, Kenneth M. a Ridout, Travis. N. 2002. „The Politics of Participation: Mobilization and Turnout Over Time.“ *Political Behavior* 24, č. 1, 3–29.
- Goodin, Robert E. a Roberts, K. W. S. 1975. „The Ethical Voter.“ *American Political Science Review* 69, č. 3, 926–928.
- Green, Donald P. et al. 2013. „Field Experiments and the Study of Voter Turnout.“ *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 23 (1): 27–48.
- Green, Donald P. a Gerber, Alan S. 2010. „Introduction to Social Pressure and Voting: New Experimental Evidence.“ *Political Behavior* 32, č. 3, 331–336.
- Green, Donald P. a Gerber, Alan S. 2004. *Get Out The Vote! How to Increase Voter Turnout*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- Green, Donald P. a Shachar, Ron. 2000. „Habit Formation and Political Behaviour: Evidence of Consuetude in Voter Turnout.“ *British Journal of Political Science* 30, č. 4, 561–573.
- Green, Donald P. a Shapiro, Ian. 1994. *Pathologies of Rational Choice Theory: A Critique of Applications in Political Science*. New Haven: Yale University Press.
- Grofman, Bernard. 1983. „Models of Voter Turnout: A Brief Idiosyncratic Review.“ *Public Choice* 41, č. 1, 55–61.
- Heath, Oliver. 2007. „Explaining Turnout Decline in Britain, 1964–2005: Party Identification and the Political Context.“ *Political Behavior* 29, č. 4, 493–516.
- Hillygus, D. Sunshine. 2005. „Campaign Effects and the Dynamics of Turnout Intention in Election 2000.“ *Journal of Politics* 66, č. 1, 50–68.
- Hinich, Melvin J. a Munger, Michael C. 1997. *Analytical Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Holbrook, Thomas M. a McClurg, Scott D. 2005. „The Mobilization of Core Supporters: Campaigns, Turnout, and Electoral Composition in United States Presidential Elections.“ *American Journal of Political Science* 49, č. 4, 689–703.
- Huckfeldt, Robert a Sprague, John. 1995. *Citizens, Politics, and Social Communication: Information and Influence in an Election Campaign*. New York: Cambridge University Press.
- Huckfeldt, Robert a Sprague, John. 1992. „Political Parties and Electoral Mobilization: Political Structure, Social Structure, and the Party Canvass.“ *American Political Science Review* 86, č. 1, 70–86.

- Huckfeldt, Robert a Sprague, John. 1991. „Discussant Effects on Vote Choice: Intimacy, Structure, and Interdependence.“ *Journal of Politics* 53, č. 2, 122–158.
- Huckfeldt, Robert a Sprague, John. 1987. „Networks in Context: The Social Flow of Political Information.“ *American Political Science Review* 81, č. 4, 1197–1216.
- Johnston, Ron et al. 2005. „A Missing Level in the Analyses of British Voting Behaviour: The Household as Context as Shown by Analyses of a 1992–1997 Longitudinal Survey.“ *Electoral Studies* 24, č. 2, 201–225.
- Kanazawa, Satoshi. 2000. „A New Solution to the Collective Action Problem: The Paradox of Voter Turnout.“ *American Sociological Review* 65, č. 3, 433–442.
- Karp, Jeffrey A., Bandurci, Susan A. 2007. „Party Mobilization and Political Participation in New and Old Democracies.“ *Party Politics* 13, č. 2, 217–234.
- Knack, Stephen. 1992. „Civic Norms, Social Sanctions, and Voter Turnout.“ *Rationality and Society* 4, č. 2, 133–156.
- Lane, Robert E. 1959. *The Political Life. Why People Get Involved in Politics*. Glencoe: Free Press.
- Lazarsfeld, Paul F. et al. 1948 (1944). *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press.
- Leighley, Jan E. 1990. „Social Interaction and Contextual Influences in Political Participation.“ *American Politics Quarterly* 18, č. 4, 459–475.
- Linek, Lukáš. 2010. „Zhodnocení valenční teorie volebního chování na základě otevřených otázek ohledně důvodů volební neúčasti.“ *Naše společnost* 8, č. 2, 11–20.
- Margolis, Howard. 1982. *Selfishness, Altruism and Rationality: A Theory of Social Choice*. Chicago: Chicago University Press.
- Milbrath, Lester W. 1965. *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?* Chicago: Rand McNally & Company.
- Milbrath, Lester a Lal Goel, Madan. 1977. *Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?* Chicago: Rand McNally.
- Morton, Rebecca. 1991. „Groups in Rational Turnout Models.“ *American Journal of Political Science* 35, č. 3, 758–776.
- Nevette, Neil et al. 2009. „Socioeconomic Status and Nonvoting: A Cross-National Comparative Analysis.“ In: *The Comparative Study of Electoral Systems*. Ed. Hans-Dieter Klingemann. Oxford: Oxford University Press, 85–108.
- Opp, Karl-Dieter. 2001. „Why Do People Vote? The Cognitive-Illusion Proposition and its Test.“ *Kyklos* 54, č. 2/3, 355–378.
- Pacheco, Julianna Sandell a Putzler, Eric. 2007. „Stay in School, Don't Become a Parent: Teen Life Transitions and Cumulative Disadvantage for Voter Turnout.“ *American Politics Research* 35, č. 1, 32–56.
- Palfrey, Thomas R. a Rosenthal, Howard. 1983. „A Strategic Calculus of Voting.“ *Public Choice* 41, č. 1, 7–53.
- Perea, Eva Anduzia. 2002. „Individual Characteristics, Institutional Incentives and Electoral Abstention in Western Europe.“ *European Journal of Political Research* 41, č. 5, 643–672.
- Pierce, Roy a Converse, Philip E. 1990. „Attitudinal Sources of Protest Behavior in France: Differences between Before and After Measurement.“ *Public Opinion Quarterly* 54, č. 3, 295–316.
- Putzler, Eric. 2002. „Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood.“ *American Political Science Review* 96, č. 1, 41–56.
- Pollock, Philips H., III. 1982. „Organizations as Agents of Mobilization: How Does Group Activity Affect Political Participation.“ *American Journal of Political Science* 26, č. 3, 485–503.
- Putnam, Robert. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Rabinowitz, George. 1978. „On the Nature of Political Issues: Insights from a Spatial Analysis.“ *American Journal of Political Science* 22, č. 4, 793–817.
- Rabinowitz, George a MacDonald, Stuart Elaine. 1989. „A Directional Theory of Issue Voting.“ *American Political Science Review* 83, č. 1, 93–121.

- Riker, William H. a Ordeshook, Peter C. 1968. „A Theory of the Calculus of Voting.“ *American Political Science Review* 62, č. 1, 25–42.
- Riker, William H. a Ordeshook, Peter C. 1973. *An Introduction to Positive Political Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Rosenstone, Steven. 1982. „Economic Adversity and Voter Turnout.“ *American Journal of Political Science* 26, č. 1, 25–46.
- Rosenstone, Steven a Hansen, John M. 1993. *Mobilization, Participation and American Democracy*. New York: Macmillan.
- Schuessler, Alexander. 2000a. *The Logic of Expressive Choice*. Princeton: Princeton University Press.
- Schuessler, Alexander. 2000b. „Expressive Voting.“ *Rationality and Society* 12, č. 1, 87–119.
- Shachar, Ron a Nalebuff, Barry. 1999. „Follow the Leader: Theory and Evidence on Political Participation.“ *American Economic Review* 89, č. 3, 525–547.
- Smets, Kaat a van Ham, Carolien. 2013 – v tisku. „The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout“. *Electoral Studies* (<http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2012.12.006>).
- Soukup, Petr. 2006. „Proč užívat hierarchické lineární modely?“ *Sociologický časopis* 42, č. 5, 987–1012.
- Southwell, Priscilla L. 2008. „The Effect of Political Alienation on Voter Turnout: 1964–2000.“ *Journal of Political and Military Sociology* 36, č. 1, 131–146.
- Stokes, Donald E. 1963. „Spatial Models of Party Competition.“ *American Political Science Review* 57, č. 2, 368–377.
- Stokes, Donald E. 1992. „Valence Politics.“ In: *Electoral Politics*. Ed. David Kavanagh. Oxford: Clarendon Press, 141–164.
- Teixeira, Ruy A. 1992. *The Disappearing American Voter*. Washington, D.C.: Brookings Institution.
- Topf, Richard. 1995. „Electoral Participation.“ In: *Citizens and the State*. Eds. Hans-Dieter Klingemann a Dieter Fuchs. Oxford: Oxford University Press, 27–51.
- Tsebelis, George. 1990. *Nested Games: Rational Choice in Comparative Politics*. Berkeley: University of California Press.
- Uhlaner, Carole. 1989a. „Rational Turnout: The Neglected Role of Groups.“ *American Journal of Political Science* 33, č. 2, 390–422.
- Uhlaner, Carole. 1989b. „Relational Goods and Participation: Incorporating Sociability into a Theory of Rational Action.“ *Public Choice* 62, č. 3, 253–285.
- Verba, Sidney a Nie, Norman. 1972. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row.
- Verba, Sidney, Nie et al. 1978. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: University of Chicago Press.
- Verba, Sidney et al. 1995. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Verba, Sidney et al. 2005. „Family Ties: Understanding the Intergenerational Transmission of Political Participation.“ In: *The Social Logic of Politics*. Ed. Alan S. Zuckerman. Philadelphia, PA: Temple University Press, 95–115.
- Wielhouwer, Peter W. a Locerbie, Brad. 1994. „Party Contacting and Political Participation 1952–1990.“ *American Journal of Political Science* 38, č. 1, 211–229.
- Wolfinger, Raymond E. a Rosenstone, Steven J. 1980. *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.
- Wood, Wendy a Neal, David. T. 2007. „A New Look at Habits and the Habit-Goal Interface.“ *Psychological Review* 114, č. 4, 843–863.
- Wuffe, A. 1999. „Credo of a „Reasonable Choice“ Modeller.“ *Journal of Theoretical Politics* 11, č. 2, 203–206.
- Zuckerman, Alan S., ed. 2005. *The Social Logic of Politics*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Zuckerman, Alan S. et al. 2007. *Partisan Families. The Social Logic of Bounded Partisanship in Germany and Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.